

Tarih ve GÜNce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 7 (2020/Yaz), ss. 169-196.

Geliş Tarihi: 7 Nisan 2020

Kabul Tarihi: 20 Temmuz 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE MESLEKİ VE TEKNİK OKULLARIN SERGİ DÜZENLEME GELENEĞİ: 1938 YILI KIZ ENSTİTÜLERİ VE SANAT OKULLARI SERGİSİ ÖRNEĞİ

Mine DEMİR*

Öz

Erken Cumhuriyet döneminde yerli üretimin teşvik edilmesi, mesleki ve teknik eğitimin özendirilmesi ve yeni iş sahalarının topluma tanıtılması amacıyla sergiler düzenlemekteydi. Özellikle sanayinin her sahasında ihtiyaç duyulan nitelikli işgücünün nasıl yetiştiğini anlatan adeta “canlı bir kitap” olarak kabul edilen okul sergileri dönemin milli, iktisadi ve eğitim politikaları içinde önemli yer edindi. Mesleki ve teknik eğitim kurumları bir yıllık eğitim süreci sonunda ürettikleri ürünleri, kullanılan yeni teknolojileri, makine ve ekipmanları düzenledikleri sergilerde teşhir ediyorlardı. Öğrencilerin birebir imalat yaptıkları bu sergiler, sanayileşmenin ilk adımlarının atıldığı bir dönemde üretim tekniklerinin yaygınlaşmasına katkı sağlıyordu. Diğer taraftan mamul ürünlerin kullanım alanlarının öğretilmesi, girişimcilerin özendirilmesi ve ürünlerin tanıtılmasına zemin hazırlanarak genç Cumhuriyet’in sanayi politikaları desteklenmekteydi. Okul sergileri, meslek okullarındaki öğretmen ve öğrencilerin emeklerini toplumla buluşturduğu yegâne meceralardı. Açılışlarında daima devlet erkânının hazır bulunduğu bu organizasyonlar genellikle okulun kendi binasında ve kendi imkânları ölçüsünde müstakil olarak düzenlenmekteydi. İlk kez 21 Mayıs 1938 tarihinde ülkedeki tüm mesleki ve teknik eğitim kurumlarının müşterek katılımıyla bir sergi düzenlendi. Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi kamuoyunda oldukça ses getirdi. Sergi, alanında bir ilk olmanın yanı sıra dönemin milli politikalarına hizmet etmesi bakımından da ön plana çıktı. Zira 1938 yılı sergisi sanayideki kalkınma adımlarının bir göstergesi olup gerek yeni neslin gerekse Türk sanayinin geleceğini izah etmekteydi. Bu çalışmada 1938 yılı Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisinin düzenlenme amacı, ne şekilde düzenlendiği, siyasi ve politik arka planı ve serginin toplumsal

* Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, minedemir@bartin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4897-9030.

yansımaları ele alınacaktır. 1930'lu yıllarda sanayi, iktisadi ve eğitim politikaları çerçevesinde okul sergilerinin yeri ve önemi üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, sergi, mesleki eğitim, sanat okulları, sanayileşme, milli iktisat.

Exhibition Organization Tradition of Vocational and Technical Schools in the Early Republican Period: Example of 1938 Girls Institutes and Art Schools Exhibition

Abstract

During the early Republican period, it organized exhibitions to encourage domestic production, to encourage vocational and technical education and to introduce new business areas to the society. The school exhibitions, which are considered as a "live book" that explains how the qualified workforce needed in every field of the industry grew up, took an important place in the national, economic and educational policies of the period. Vocational and technical education institutions were exhibiting the products they produced, the new technologies used, the machinery and equipment at the exhibitions they organized at the end of the one-year training period. These exhibitions, in which students made one-to-one production, contributed to the spread of production techniques at a time when the first steps of industrialization were taken. On the other hand, the industrial policies of the young Republic were supported by teaching the usage areas of manufactured products, encouraging entrepreneurs and introducing the products. School exhibitions were the only medium where teachers and students in vocational schools meet the society. These organizations, where state officials were always present at their opening, were usually organized as detached in the school's own building and within the limits of its own facilities. For the first time, an exhibition was held on May 21, 1938 with the joint participation of all vocational and technical education institutions in the country. Girls' Institutes and Art Schools Exhibition made a lot of public opinion. In addition to being a first in its field, the exhibition also came to the fore in terms of serving the national policies of the period. Because the 1938 exhibition was an indicator of the development steps in the industry and explained the future of both the new generation and the Turkish industry. In this study, the purpose of organizing the 1938 Girls Institutes and Art Schools Exhibition, how it was organized, its political and political background and the social reflections of the exhibition will be discussed. In the 1930s, evaluations will be made on the place and importance of school exhibitions within the framework of industrial, economic and educational policies.

Keywords: Republic of Turkey, exhibitions, vocational training, art schools, industrialization, national economics.

Giriş

Sergi tanım olarak tarım ve sanayi ürünleri ile güzel sanatlara ait eserlerin ve el işi örneklerinin tanıtım amacıyla, belirli bir düzende ilgilenenlere gösterilmesidir. Sergilerde ürün tanıtılırken alışveriş imkânları hazırlanır, ürünün piyasa değerini bulması ve bu değer üzerinden el değiştirmesine imkân sağlanır.¹ İlk sergiler, sanayileşmenin ve kalkınmanın bir göstergesiydi. Sergiler yoluyla bir taraftan halk desteği sağlanırken diğer taraftan kalkınma ruhu pekiştiriliyordu.

Dünyadaki ilk ulusal nitelikli sanayi sergisi 1789'da Fransa'da düzenlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde ise çeşitli ürünlerin sergilendiği ve eğlence niteliğinde olan geleneksel panayırılar eskiden beri kurulmaktaydı. Panayırlardan uluslararası sergilere katılım sağlaması ancak 1851 yılında Londra Sergisi'yle başlayacaktır.² Osmanlı döneminde 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerek uluslararası sergilere katılım sağlanarak³ gerekse toplumun sanayi sektörüne ilgisini çekmek maksadıyla çeşitli organizasyonlar düzenlenmeye başladı. Örneğin Mütareke yıllarında Sanayi Encümeni tarafından 1919 yılı Türk Sanayi Sergisi düzenlendi. Ağırlıklı olarak İstanbul'daki sanatkâr ve kuruluşların küçük ve büyük sanayicilerin katıldığı bu sergi, daha ziyade işgalci güçlere Türklerin "medeni" bir toplum olduğu mesajı vermeyi amaç edinmişti.⁴ Diğer taraftan meslek eğitimi veren yaygın eğitim kurumlarının eğitim yılı sonunda hazırladıkları sergi organizasyonları da mevcuttu.⁵

¹ R. Bahar Akarpınar, "Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçişte Panayır-Sergi Fuar-Festivalin Durumu ve Türkiye Örneği", *Milli Folklor*, Sayı: 64, 2004, s.27.

² Menekşe Yıldız Uslu, *Osmanlı Devleti'nin Yurtdışında Katıldığı Uluslararası Sergiler*, Gaziantep Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2016, s. v,3

³ Rifat Önsoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmani (1863 Osmanlı Sergisi)", *Belleten*, Sayı:185, 1984, s.195; Haluk Kanca, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Uluslararası Osmanlı Fuarı: 1863-Sergi-i Umumi-i Osmani", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, 2013, s. 159.

⁴ Serkan Tuna, "Mütareke İstanbul'unda Türk Sanayi Sergisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XVI. S. 32, Bahar 2016, s.243.

⁵ Mine Demir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Eğitiminde Biçki Dikişin Yeri (1908-1952)*, Libra Kitap, İstanbul, 2019, s.185.

Osmanlı dönemindeki bu organizasyonlar daha dar kapsamlı girişimlerken Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra ziraat, sanayi ve ticari hayatın gelişmesini sağlayan unsurların başında yer aldı. Özellikle 1930'lardan sonra gelenekselleşen sanayi sergileri iktisadi politikaların ayrılmaz birer parçası haline gelerek⁶ politik söylemin ifade şekillerinden biri oldu. 17 Şubat 1923 tarihinde düzenlenen 1. Türkiye İktisat Kongresi ile eş zamanlı düzenlenen Yerli Malları Sergisi, bu organizasyonlarının ilk örneğini teşkil etti. Mustafa Kemal Atatürk'ün "bu şehirde sergiler açın, kongreler düzenleyin" talimatı üzerine organize edilen sergi bugünkü İzmir Enternasyonal Fuarı'nın temelidir.⁷

İlk sergilerin sanayi ve iktisadi politikalarına odaklanmış olması tesadüf değildir. Zira Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında öncelikli hedef ulusal egemenliğin ekonomik egemenlik ile pekiştirilmesiydi. Yoksulluktan kurtulmanın yolu altyapının tamamlanması, tarım sektöründe modernleşmeye öncelik verilmesi ve sanayileşme faaliyetlerinin ağırlık kazandığı ulusal düzeyde bir kalkınma stratejisinin izlenmesiyle mümkündü. Mustafa Kemal Atatürk'ün 23 Temmuz 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde çizmiş olduğu bu çerçeve kapsamında tarım, hayvancılık ve sanayide devlet ve halkın el ele verdiği bir atılım süreci başlamıştır.⁸ Atılan her yeni adım ve açılan her yeni fabrika siyasi çevrelerle halk arasında bütünleşme aracı oldu.

Sanayi atılımlarıyla beraber yerli üretimin teşviki ve tasarruf politikalarının gündeme gelmesi sergileri daha da yaygınlaştırmıştı. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrasında kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, tasarruf politikalarını halka benimsetmek adına sergiler düzenlenmeye ağırlık verdi. Bu sergiler yapılan çalışmaları ve yerli ürünleri halka sunmanın en iyi yoluydu.⁹ Cemiyetin organize ettiği sanayi sergilerinin ilk örneği 31 Nisan 1930'da açılan "Milli Sanayii Numune Sergisi"ydi ve bu sergi kendisinden sonra açılacak diğer sergilere örnek teşkil etti.¹⁰

Görüldüğü üzere sanayileşme konusunda halkın bilinçlendirilmesi, gelişmelerin duyurulması, faaliyetlerin halk ile paylaşılması, girişimcilerin

⁶ Fatma Filiz Özsuca, *Yerli Mallar Sergileri – Erken Türkiye Cumhuriyeti Uygulamaları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, Ankara, s.26.

⁷ Asil Kaya, *Harabeler Üzerinde Cumhuriyet Abidesi İzmir Fuarı*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2016, s.11.

⁸ Özsuca, a.g.t., s.26.

⁹ Özcan Sarıdoğan, *Tasarruf ve Yerli Malı Haftası Kutlamaları (1929-1949)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s.22.

¹⁰ Akarpınar, a.g.m., s.31.

özendirilmesi ve ürünlerin tanıtılması amacıyla düzenlenen sergiler sanayi politikalarını destekleyen araçlardan biri oldu. Endüstrileşmeyle birlikte kalifiye eleman yetiştirmenin önem kazanması sanayi politikalarının eğitim politikalarıyla desteklenmesini gerekli kıldı. Böylece mesleki ve teknik eğitim veren okullar da benzer şekilde sergiler düzenlemeye yöneldi. Okulların sergileri mesleki ve teknik eğitimin özendirilmesi ve yeni iş sahalarının topluma tanıtılmasına hizmet etmekteydi.

Bu çalışmada 1930'lu yıllarda sanayi, iktisadi ve eğitim politikaları çerçevesinde okul sergilerinin yeri ve önemi 1938 yılında Ankara'da gerçekleştirilen Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi üzerinden ele alınacaktır. 1938 yılı sergisinin önemi ilk kez ülkedeki tüm mesleki ve teknik okulların ortak katılımıyla düzenlenen en kapsamlı sergi olmasıdır. Bahsi geçen serginin amacı, ne şekilde düzenlendiği, toplumsal yansımaları, siyasi ve politik arka planı araştırmamız çerçevesinde sorgulanacaktır. Elde edilen bulgulara dayanarak Erken Cumhuriyet döneminde mesleki ve teknik okul sergilerinin iktisadi ve eğitim politikalarındaki yerine dair tespitlerde bulunulacaktır. Çalışmamızın kapsamını 1938 yılı Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi teşkil etmekte olup -makale çalışmasının sınırlarını aşacağı için- Anadolu'daki kız ve erkek meslek okullarının sergileri değerlendirmeye alınmamıştır. Türk eğitim tarihinin eksik kalan bu yönü konuyla ilgili yapılacak yeni araştırmalarla gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir.

Araştırmada öncelikle Erken Cumhuriyet döneminde eğitim politikaları içinde mesleki ve teknik eğitimin yerine genel mahiyette değinilerek okulların sergi düzenleneme geleneği hakkında bilgi verilecektir. Ardından 1938 yılı Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi'nin muhteviyatı, amaçları ve toplumsal yansımaları incelenecektir. Çalışmada Maarif Vekâleti kayıtlarından, dönemin süreli yayınlarından ve araştırmaya eserlerinden yararlanılmıştır.

1. Mesleki ve Teknik Eğitimdeki Gelişmeler

Cumhuriyet'in ilk yıllarında alternatif eğitim olarak kabul edilen mesleki ve teknik eğitime ayrı bir önem verildi.¹¹ Özellikle Batı toplumlarında egemen olan "işlevselci" eğitim anlayışı benimsenerek yeteneğini ortaya çıkaran mesleki

¹¹ Cevat Alkan, "Türk Millî Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu", *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul:1999, s.233.

ve teknik donanımına sahip bireyler yetiştirmek amaçlandı.¹² 1924'ten itibaren Türkiye'ye gelen yabancı uzmanların katkılarıyla kalkınma hedefleriyle uyumlu eğitim politikaları oluşturuldu. İlk kez 1924'te Amerikalı pedegog John Dewey'in gelişimiyle başlayan süreçte, Türk gençlerinin yetenekleri ve ülkenin ihtiyaçlarına göre çeşitli mesleklere yönlendirilmesi kararlaştırıldı.¹³ 1926 yılında Belçikalı uzman Ömer Buyse'nin Türkiye'ye davet edilmesinden sonra bu politikalara daha ağırlık verilerek somut girişimler hayata geçirildi. Buyse yaptığı incelemeler sonucunda kurulmasını tavsiye ettiği eğitim sistemine yönelik kapsamlı bir rapor hazırladı. Raporunda "kalifiye işçi yetiştirecek teknik okullar ile teknisyen ve mühendis yetiştiren yüksekokulların açılması" önerilmekteydi. Temeldeki maksat ülkenin kalkınması için nitelikli işgücünün kısa zamanda ve istenilen vasıfta yetiştirilmesiydi.¹⁴ Bu çerçevede 1927 yılında teknik okulların geliştirmesine yönelik önemli adımlar atıldı.

1927 yılına kadar vilayet ve belediyelerin meslek okulu açmak yetkisi bulunduğundan gerek Osmanlı'dan devralınan gerekse yeni açılan okulların idari ve öğretim hususları her vilayetin görüş ve düşüncesine göre teşkilatlanmıştı. Okullar arasında öğretim süreleri, programları, yönetmelikleri, öğrenci kayıt şartları, öğretmen ve memur nitelikleri konusunda birlik mevcut değildi. Bu husus mesleki eğitimde yapılacak olan girişimleri başarısız kılmaktaydı. 1927 yılında erkek bölge sanat okullarının masrafları yine vilayetlerce karşılanmak kaydıyla diğer tüm teknik okulların idari ve eğitim işleri Maarif Vekâlet'ine bırakılacaktı. Bu suretle vilayetlerde idare edilmekte olan 9 Erkek Sanat Okulu (Ankara, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Konya, İstanbul, İzmir, Kastamonu); İktisat ve Ticaret Vekâletine bağlı olan Adana, Ankara, İzmir, Samsun ve Trabzon Ticaret Okulları; Üsküdar ve Selçuk Kız Sanat Okulları'nın idareleri yeni kurulan Yüksek ve Mesleki Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlandı.¹⁵ Müdürlüğünün başına atanan Rüştü Uzel, 23 yıl boyunca görevde kalarak meslek okullarının gerçek birer eğitim kurumu haline getirilmesine sağladı. Uzel'in çabalarıyla Mesleki ve Teknik Öğretim okulları ve gezici kursları yurt düzeyinde kurulup yaygınlaştırılırken okul binalarının

¹² Mine Tan, "Toplumsal Değişim ve Eğitim: Kadın Bakış Açısından", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, Sayı:1, 1994, s.84.

¹³ John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Maarif Vekilliği Yayınları, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939, s.2

¹⁴ Kemal Zaim Sunel, "Ömer Buyse ve Mesleki ve Teknik Öğretim Hakkında", *Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi*, Yıl:9, Sayı:104, Ekim 1961, s.122-123.

¹⁵ Reşat Özalp, "Türkiye'de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", *Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi*, Yıl:9, Sayı:104, Ekim 1961, s.47.

inşası, atölye ve laboratuvarlarının teknolojik cihazlarla donatılması ve teknik okullara döner sermaye sistemini getirilmesi bu süreçte hayata geçirildi.¹⁶ Öğrencilerin marangozluk, demircilik, tesviyecilik, dökümcülük, duvarcılık, sıhhi tesisat, mimarlık, mesleki resim, terzilik, moda, ev idaresi ve yemek pişirme gibi sahalarda eğitim almalarının yolu açıldı. ¹⁷ Teknik eğitime yönelik hayati derecede önemli bu kararların alınması iktidarın uzun vadeli kalkınma politikalarının zemini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Zira mesleki ve teknik eğitime yönelişin hız kazanmasında 17 Nisan 1934 yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın büyük etkisinin olduğunu görüyoruz. Sanayi Planı çerçevesinde sanayi kuracak ve işletecek teknik bilgiye sahip kadroların yetiştirilmesi önem kazandı.¹⁸ Teknik kadroların nasıl yetiştirileceği konusunda bir program hazırlanması amacıyla 1934 yılında farklı vekâletlerin temsilcilerinden oluşan bir komisyon kuruldu. Maarif Vekâleti başta olmak üzere Bayındırlık, Tarım, Ekonomi, Milli Savunma Bakanlıkları ve Genel Kurmay Başkanlığının temsilcilerinin yer aldığı komisyonda yabancı uzmanların raporları, Maarif Vekâleti'nin inceleme sonuçları ve ülkenin içinde bulunduğu sanayinin durumu göz önünde tutularak ¹⁹ 1936 yılında "Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı" adıyla bir program hazırlandı. Bu program kapsamında ülkenin ekonomik ve sanayi ihtiyaçlarına yönelik açılması gereken teknik okullar, açılacakları bölgeler, eğitim verecekleri sanat şubeleri belirlenerek üretimin eğitimle desteklenmesi temel prensip haline getirildi. Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı'nda alınan önemli kararlardan biri akşam sanat okulları, gezici ve geçici kursların faaliyete geçirilmesiydi. ²⁰ Böylece örgün eğitim kurumlarına devam edemeyen ya da eğitim çağını geride bırakan bireylerin de yetiştirilmesine imkân yaratılarak teknik eğitimin etki alanı çok daha geniş boyuta taşındı.

¹⁶ Kemal Turan, "Kurtuluş Savaşı'ndan Cumhuriyete Işık Veren Eğitimcilerimiz", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Ekim 2003, Yıl.4, Sayı:44 (<http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayi44/turan.htm>)

¹⁷ Özalp, a.g.m., s.48.

¹⁸ Aynur Soydan, "Kadın Kimliğinin Oluşması Çerçevesinde Mesleki ve Teknik Eğitim (Cumhuriyet İdeolojisinin Kuruluş Sürecinde Kız Enstitüleri 1923-1940)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı:1, Yıl 1/2002, s. 271-273.

¹⁹ *Meslekî Tedrisatın İnkişaf Plânı*, Maarif Vekilliği Yayınları, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939, s.1.

Hasan Bedrettin Ülgen, "Meslekî Tedrisatın İnkişafı İçin Yeni Tedbirler Almıyor", *Vakit*, 22 Ağustos 1939, s.6.

²⁰ *Meslekî Tedrisatın İnkişaf Plânı*, Maarif Vekilliği Yayınları, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939; "Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat", *Maarif Vekilliği Dergisi-Türkiye'de Teknik Öğretim I*, Cilt:2, Sayı: 21, 1939, s.11; Özalp, a.g.m., s.49; Ülgen, a.g.m.,s.6.

2. Mesleki ve Teknik Eğitimde Sergi Düzenleme Geleneği

John Dewey'in Türk eğitim sistemini iyileştirmeye dair hazırladığı rapordan itibaren mesleki ve teknik alanda sergiler açılması önerilen hususların başında geliyordu. "Sanayide müstamel başlıca alât ve makinelerin numunelerini halka ve mekteplere göstermek için seyyar sergiler ihdası" ve bu iş için ödenek ayrılmasını gerekliliği belirtilmişti.²¹ Dewey'e göre seyyar sergilerde fenni aletlerden elişleri için lazım olacak alet, edevat, malzeme ve numune örnekleri yer almalıydı. Diğer taraftan iyi okul binalarının iç ve dış düzenine ait fotoğraflar, teşkilat yapısına ait planlar ve eğitim araçlarına dair resimler sergilerde bulunmalıydı.²² Dewey 1924'te getirdiği bu önerileri daha ziyade öğretmenlerin seviyelerini yükseltmekle ilgili olduğunu belirtmiştir. Öncelikle eğitim verecek kişilerin kendilerini geliştirmeleri ve deneyimlerini arttırmaları düşüncesiyle verilmiş bir karar olmalıydı.²³ Ancak sorunların devam ettiğini 1930 yılına gelindiğinde öğretmen ve ustaların yanlış ya da yetersiz usullerle eğitim vermelerinin kalkınma hedeflerine bir tehdit olarak algılanmasından anlayabiliyoruz.²⁴

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın kabulünden sonra kalkınma ruhunun halka benimsetilmesinde, mesleki eğitiminin özendirilmesinde ve yerli üretimin teşvik edilmesi noktasında mesleki okulların sergilerinden önemli faydalar sağlandı.²⁵ Sergiler, bu yıllarda "sanayinin her sahasında muhtaç olunan bilgili elemanların nasıl yetiştiğini anlatan canlı bir kitap"²⁶ olarak görülüyordu. Daha önce belirttiğimiz gibi yerli üretimin teşvik edilmesine, mesleki ve teknik eğitimin özendirilmesine ve yeni iş sahalarının topluma tanıtılmasına hizmet ediyordu. Eğitim devresinin sonunda her okul, öğrencilerinin bir yıl boyunca imal ettikleri ürünleri sergilerde tanıtıyordu. Sergilerde sadece sanayi, endüstri ya da tekstil ürünleri teşhir edilmiyor; bu sergiler sayesinde öğrencilerin nasıl yetiştirildiği, mezunların hangi işleri yapabilecekleri ve yetenekleri gün yüzüne çıkıyordu.²⁷ Diğer önemli işlevleri ise sanat okullarının amaçları ve ders içerikleri hakkında halkın fikir sahibi olmasına imkân veriyorlardı. Meslek

²¹ Dewey, a.g.e., s.2.

²² "Fennî aletlerden, elişleri için lâzım olacak alât, edevat, malzeme ve numunelerden, iyi mektep binalarının ve dâhili tertibat ve teşkilâtına ait plânların fotoğraflarından ve vesaiti tedrisiye resimlerinden müteşekkil seyyar sergiler tesisini de deruhde etmelidir. Dewey, a.g.e.,s. 11.

²³ Dewey, a.g.m., s. 11.

²⁴ 1930 *Sanayi Kongresi Raporlar Zabıtlar*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1930, s.667.

²⁵ Özalp, a.g.m., s.35-40.

²⁶ TBMM ZC, V. Dönem, 67. Birleşim, 26 Mayıs 1938, s.216.

²⁷ "Sergiler", *Maarif Vekilliği Dergisi-Türkiye'de Teknik Öğretim I*, Cilt:2, Sayı: 21, 1939, s.162.

okullarına başlayacak öğrenciler için ön bilgilendirme ortamı yaratılıyordu.²⁸ Bahsedilen bu amaçlar Maarif Vekilliği tarafından 1938 Yılı Sergisi'nin başlıca hedefleri olarak şu şekilde sıralanmıştır:²⁹

1. Maarif Vekâletinin mesleki eğitim sahasında bugüne kadar neler yaptığını ve yapabileceğini göstermek,

2. Kız ve erkek ertik (sanat ve zanaat) okullarımızdaki çocukların kabiliyetleri ve nasıl yetiştirildikleri hakkında fikir vermek,

3. Teknik eğitimin iş hayatındaki rolünü, faydalarını ve gayesini belirtmek,

4. Ertik ve teknik öğretim okullarındaki şubeleri ve her şubede neler yapıldığını tanıtmak,

5. Muhtelif eşyanın nasıl yapıldığı ve yapılırken takip edilen iş safhaları hakkında fikir vermek,

6. İyi yapılmış bir iş ile kötü yapılmış bir iş arasındaki farkları tebarüz ettirmek (görünür kılmak),

7. Çocuklarımızın damarlarındaki kanda her işi memlekette Türk kolu, Türk zekâsı ve Türk enerjisi ile yapmak kabiliyetini taşıdıklarını belirtmek,

8. İleride ertik öğretim alanında daha neler yapılacağını, yeniden hangi ertik okullarının açılacağını göstermek.

Gösterilen hedefler Erken Cumhuriyet döneminde mesleki okullarda düzenlenen bütün sergiler için geçerliliğini sürdürdü. Sergilerde teknik eğitim veren okulların ülke kalkınmasındaki payının topluma anlatılması, okulların tanıtılması ve iş sahaları hakkında bilgi verilmesi hedeflenmişti. Atılan adımlar milli iktisat politikası çerçevesinde şekillenmiştir. Sanayi alt yapılanmasının temelleri Türk zekâsı ve enerjisi çerçevesinde, sanat okulları vasıtasıyla inşa ediliyordu. Sergiler bu zekânın ve azmin gün yüzüne çıktığı mecralardı.

Okul sergilerinin sadece ürünlerin teşhiri amacıyla kurulmadığı aynı zamanda ürün satışına da imkân tanındığı bilinmektedir. Okulların ürün siparişi almaları ve satış yapmalarına fırsat tanıyan ³⁰ olanaklar sergilerde

²⁸ Ülgen, a.g.m., s.11.

²⁹ "Sergiler", *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.162-163.

³⁰ 1934 yılında sanat okulları için döner sermaye kurularak piyasaya iş yapma olanağı sağlandı ve sanat okulları bünyesinde "Döner Sermayeli Sipariş ve Tekâmül Atölyeleri" açıldı. Bu atölyeler yoluyla meslekî ve teknik öğretim okullarının öğrenci ve mezunlarını özel teşebbüse yöneltmek,

sürdürülmüştür. Örneğin 1938 yılı sergisinde bir bölüm ticaret bürosu haline getirilerek büroda Ankara Ticaret Lisesi öğrencileri fiilen çalışmış ve serginin satış işleriyle ilgilenmişlerdi. Özellikle erkek bölge sanayi okullarının üretimi olan tarım ve sanayi makinelerinin sergi kapsamında oldukça ilgi çektiği ifade edilmektedir.³¹ Görüldüğü üzere sergilerin sadece tanıtım amacıyla kurulmadıkları ürün satışına da imkân tanıdıkları bu yönüyle günümüzün fuarları ile benzer bir işlev yükledikleri söylenebilir.

Yerli malı kullanımının teşvik edilmesi boyutuyla kız enstitüleri ve akşam kız sanat okullarının düzenledikleri sergiler ve defileler dikkat çekicidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında modanın belirleyicisi olarak kabul edilen bu kurumlarda üretilen giysiler, değişik zamanlarda açılan sergi ve defilelerle tanıtılmaktaydı. Örneğin ilk kız enstitüsü olan Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen önemli etkinliklerin başında yılsonu sergileri geliyordu. Bir sanayi kurumu niteliğinde üretim yapan Enstitü'de, her yıl ders yılı sonlarında düzenlenen sergiler başta Ankara olmak üzere yurdun her yerinden beğeni toplamakta ve Avrupa ülkelerinden de takip edilmekteydi. Türkiye'ye gelen yabancıların ziyaret ettiği bir yer olan İsmet Paşa Kız Enstitüsü, açtığı sergilerde Türk kültürünü yansıtan örneklerle yer vermektedir. Örneğin Maraş, Antep-Urfa yöreleri ile İzmir, Afyon gibi yurdun dört köşesinden el işleri enstitüsünün sergilerinde yerini almıştır. Yerli malı haftalarında düzenledikleri yarışmalarda dönemin sanayisi olan Sümerbank ürünleri ile yapılan ucuz, sağlam ve dayanıklı el emeği göz nuru işlemler ile giyim eşyaları sergilenmiştir.³² Türkiye'de bu tür sergiler ülkenin maddi ve manevi varlığı hakkında fikir verdiği gibi ülkenin iç ve dış pazardaki durumunu tespit etmeye de imkân tanıyorlardı.³³

Sergilerin gerek ülke çapında gerekse uluslararası boyutta gerekli etkiyi yaratabilmesi büyüklüğü ve kapsamıyla ilgiliydi. Ve bu durum sarf edilen bütçe imkânlarıyla doğrudan bağlantılıydı. Okullar tarafından hazırlanan sergiler öğretmen ve öğrencilerin çabalarıyla düzenleniyordu. Sergi nakil masrafları ve seyyar sergilerde bulunacak memurların harcırah ve yevmiye masrafları ise

işletme bilgileri vererek mesleki yönden gelişmelerini sağlamak, iş ve işçi ilişkileri, kâr ve zarar, seri imalat gibi ekonomik hayatla ilgili en temel konuları yaşayarak öğrenmeleri hedeflendi. Özalp, a.g.m., s.54.

³¹ "Sergiler", *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.162-163.

³² Ayten Sezer Arıç, "Ankara'da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, yıl:7, sayı:4, Güz 2011, s.12.

³³ "Yerlimallar sergisi", *Ulus*, 27 Temmuz 1938, s.5

okul bütçesinden karşılanıyordu.³⁴ Yıllık bütçe görüşmelerinde sanayi okullarına ayrılan bütçe ödeneklerinde sergi masrafı ayrı bir kalem olarak ayrılmıştı. Örneğin 1939 yılı bütçe görüşmelerinde tüm meslek okullarının ihtiyaçları için ayrılan 5.000 liralık ödenekte “Ankara’da açılacak meslek mektepleri sergilerinin tüm masrafları” na yönelik ödenek tahsis edilmişti.³⁵ 1939 yılında bütçe görüşmelerine konu olan sergi masrafları hiç kuşkusuz 1938 yılı sergi tecrübesinden edinilmiş olmalıdır.³⁶

3. 1938 Yılı Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi

Teknik eğitime dair atılan adımlar göz önünde tutulduğunda 1938 yılı sergisinin Maarif Vekâleti için büyük önem taşıdığı anlaşılıyor. Nitekim 1927’den itibaren eğitim politikalarının merkezine alınan mesleki ve teknik öğretim çalışmalarında kat edilen yol gerek halka gerekse bürokratlara sunulacaktı. Bu nedenle hazırlıklar titizlikle yürütülmeliydi. Tüm ülkedeki sanat okullarından ürünlerin ve öğrencilerin Ankara’ya getirilmesi uzun bir hazırlık aşaması gerektiriyordu. Zira Şubat ayından itibaren okulların sergiye yönelik faaliyetlerini sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Örneğin İstanbul Sanatlar Mektebi sergide sunmak üzere dökümhane atölyesinde düşkünlere yardım mefhumunu canlandıran bir heykel tasarlamıştı. *Kurun* gazetesinin haberine göre ambalajı yapılarak sergiye gönderilecek olan bu heykelin uzunluğu 3,5 metre genişliği de 2,5 metreyi bulmaktaydı. Ayrıca M. Kemal Atatürk’ün ve Celâl Bayar’ın birer büstleri ile madalyonlarını yapmışlardı. Üretilen eserlerin Mart ayının ikinci haftası sergi komitesi adına postaya verileceği haberde yer alan diğer ayrıntılardı. ³⁷ Sadece okullar değil Maarif ve Kültür Bakanlığı da hazırlıklarda titiz davranıyordu. Nitekim Konya Bölge Sanat Okulu Müdürü B. Rıza Gürkan, Mart ayı itibariyle Kültür Bakanlığınca Ankara’da açılacak olan serginin müdürlüğüne tayin edilmişti.³⁸

³⁴ Maarif vekâleti tarafından okullara ayrılan bütçe ödeneklerinde sergi masrafı olarak belirlenmiş ayrı bir kalem yer alıyordu. TBMM ZC, V. Dönem, 67. Birleşim, 25 Mayıs 1936, s.38.

³⁵ TBMM ZC, V. Dönem, 27. Birleşim, 26 Ocak 1939, s.162, 256.

³⁶ Falih Rifkî Atay’ın verdiği bilgiye göre serginin masrafı 14 bin lirayı geçmemişti. Ayrıca bu masrafın on bin lirasının bez, kereste ve malzeme olarak tekrar kullanılmak üzere geri alınacağını vurgulamaktadır. Falih Rifkî Atay, “Yeni Sergide Gördüklerimiz”, *Ulus*, 12 Mayıs 1938, s.1.

³⁷ *Kurun*, 08 Mart 1938, s.7.

³⁸ *Kurun*, 08 Mart 1938, s.7.

Sergiye orta seviyede eğitim veren tüm meslek okullarının katılım sağladığı belirtilmektedir.³⁹ Ancak okulların isimleri açık olarak verilmemiştir. Bununla birlikte 1938-1939 ders yılı itibariyle erkek ve kız ertik (zanaat) okulları hakkında bilgi sahibiyiz.⁴⁰ Belirtilen eğitim yılında Türkiye’de 11 adet kız enstitüsü ve 9 adet erkek bölge sanat okulu mevcuttu. Kız enstitülerinin üçü İstanbul’da bulunmakla birlikte Adana, Ankara, Bursa, Edirne, Elazığ, İzmir, Manisa ve Trabzon şehirlerinde birer kız enstitüsü mevcuttu. Erkek bölge sanat okulları ise Ankara, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Edirne, İstanbul, İzmir, Kastamonu ve Konya’da olmak üzere ülkenin farklı şehirlerinde faaliyet gösteriyorlardı.⁴¹ Bölge sanat okullarında ağırlıklı olarak marangozluk ve doğramacılık, tesviyecilik ve tornacılık, dökümcülük, elektrikçilik, boyacılık ve döşemecilik eğitimleri verilmekteydi.⁴² 1938’de mesleki ve teknik öğretim kapsamındaki erkek, kız sanat ve teknik, sağlık, ticaret, tarım ve diğer meslek okullarında 9390 öğrenci okumaktaydı.⁴³ 1939 yılı kayıtlarına göre bölge sanat okulları, kız enstitüleri, kız sanat okulları ve diğer meslek okullarında toplam 118 adet öğretmen görev alıyordu.⁴⁴

Öğrenci ve öğretmen sayıları oldukça yetersiz gözükmekle birlikte bu okullar dönemin en fazla teşvik edilen okullarıydı. Kalkınma adımlarını atacak ve sanayi atılımlarını gerçekleştirecek yeni nesil teknik okullarda eğitilecekti. Bu nedenle okulların tanıtılması özendirilmesi ve teşvik edilmesi oldukça önemliydi. “Çıkrık devrinden makine dünyasına geçişin” temsilcisi olarak görülüyorlardı.⁴⁵ Sadi Ertem, *Kurun’*da kaleme aldığı yazısında çıkrıktan sonra makineye geçmek isteyen bir dünyada en büyük rolün kültür kurumlarına düştüğünü vurguluyordu. Bu yönüyle Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi, Maarif Vekâletinin bu hususu nasıl ve ne şekilde başardığının bir kanıtıydı.

Serginin düzenleneceği yer olarak Türkiye’deki modern mimarının ilk örneklerinden biri olan Ankara Sergi Evi seçilmişti. Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi’nin bu binada düzenlenecek olması da anlamlıydı çünkü 1934 yılında inşası tamamlanan Sergi Evi, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin düzenlediği uluslararası bir proje yarışması sonucunda inşa edilmişti. 1930’lu yıllarda yabancı mimarlardan ziyade Türk mimarların emeklerinin teşvik

³⁹ *Ulus*, 22 Mayıs 1938, s.8.

⁴⁰ Bkz. Ek-1.

⁴¹ TBMM ZC, V. Dönem, 64. Birleşim, 23 Mayıs 1938, s.625.

⁴² 1930 *Sanayi Kongresi Raporlar Zabıtlar*, s.668.

⁴³ Necdet Sakaoglu, *Türkiye Eğitim Tarihi 11-20. Yüzyıllar*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018, s.306.

⁴⁴ TBMM ZC, V. Dönem, 64. Birleşim, 23 Mayıs 1938, s.625.

⁴⁵ Sadri Ertem, “Bir Serginin Manası”, *Kurun*, 24 Mayıs 1938, s.5.

edilmesi adına düzenlenen yarışmalar, milli politikaların mimarideki yansımasıydı.⁴⁶ Bugün Ankara Devlet Opera ve Bale binası olarak hizmet veren Sergi Evi sonraki yıllarda çoğunlukla Cumhuriyet'in kalkınma hamlelerini yansıtan sergilere ev sahipliği yaptı.⁴⁷ Örneğin 1936 yılında Ankara'da el sanatları ve küçük sanatlar sergisi ile kömür yakan araçlar sergisi adıyla iki büyük sergi açılması kararlaştırılarak ödenek tahsis edilmişti.⁴⁸

Sergi Evi mesleki ve teknik eğitimin gelişim hamlelerinin tanıtılması için dönemin en uygun mekânıydı. İki kattan oluşmakta ve geniş bir teşhir alanına sahip bulunmaktaydı. Mekânın imkânlarının yeterli olmasına rağmen okul sayılarının fazlalığı göz önünde tutulduğunda böylesine büyük bir organizasyonun eksiksiz tertip edilmesi büyük çaba gerektirmekteydi. Ancak aksamaların yaşanılması kaçınılmazdı. Nitekim serginin açılışı planlanan tarihten iki gün sonrasında gerçekleşti. Serginin 19 Mayıs'ta açılması planlanmışken⁴⁹ ancak 21 Mayıs'ta açılabilirdi. Açılış töreninde Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda, Başvekil Celâl Bayar, Maarif ve Kültür Bakanı Saffet Arıkan ile diğer vekiller, Maarif Vekâleti erkânı ve kalabalık bir davetli grubu hazır bulunmuştur.⁵⁰

Resim 1: Devlet erkânının Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisini ziyaretleri

Kaynak: *Ulus*, 22 Mayıs 1938, s.1, 8.

⁴⁶ Mustafa S. Akpolat, "Mimar Şevki Balmumcu'nun ve Ankara Sergi Evi Binası'nın Üzüntü Verici Öyküsü", *Kebikeç*, S.16, 2003, s.315.

⁴⁷ Zuhâl Özcengiz, *Kuruluş Döneminde Türk Operası (19. Yüzyıl Ortasından 1950'ye Kadar)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s.125.

⁴⁸ TBMM ZC, V. Dönem, 16. Birleşim, 23 Aralık 1936, s.88.

⁴⁹ *Kurun*, 3 Şubat 1938, s.5.

⁵⁰ "Ankarada Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi", *Akşam*, 22 Mayıs 1938, s.2.

Sergi açılışına en yüksek seviyeden devlet erkânının katılım sağlaması verilen önemin kanıtıdır. Serginin açılacağı günler öncesinden gazetelerden duyurulmuş ve “*Türk çocuklarının pek kısa bir zamanda başardıkları büyük işleri*” görmek üzere tüm Ankaralıları davet edilmişlerdi.⁵¹ İlk gün itibarıyla yüksek sayıda ziyaretçi sayısına ulaşarak bir anlamda rekor kırıldığı gazete haberlerinde not düşülmüştü.⁵²

21 Mayıs günü saat on dördte Başvekil Celâl Bayar’ın sergi binasına gelmesi ve davetlilere hitaben yaptığı konuşmayla açılış gerçekleşti. Celâl Bayar, konuşmasında Maarif Vekili Saffet Arıkan’ın çabalarını takdir ederek sanat okullarının kısa bir tarihçesini ve Cumhuriyet idaresinin bu okullara verdiği önem sayesinde son senelerde elde edilen başarılarını anlatmıştı.⁵³ Ardından söz alan Saffet Arıkan ise serginin amacını şu sözlerle dile getirdi:⁵⁴

“Bu sergi, meslek ve teknik okullarının gayeleri, iş âlemindeki rolleri, her okulun muhtelif sanat şubeleri, talebenin bu okullarda nasıl yetiştirildiği, yaptıkları işler ve bu işlerin, yapılırken takib ettikleri seyri ve işçiliğin yeni metod ve prosedeleri hakkında genel bir fikir vermek için tertib edilmiştir.”

Saffet Arıkan’ın sözleri serginin amacını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yeni hayat tarzına uygun ürünlerin modern teknik ve usullerle Türk gençleri tarafından imal ediliyor olması ve bunun sergi vasıtasıyla duyurulması sadece Türk toplumu için değil Batı toplumuna güzel bir cevaptı. “*Şarklılar âdetlerimizi taklid etmekle, garblılaştıklarını zannediyorlar. Sizler makineyi bir çocuğun oyuncağına baktığı nazarla seyredersiniz: Hâlbuki bizim kültürümüzden bir parçadır*” şeklindeki düşüncelerin intikamının sergi sayesinde alındığı Falih Rıfkı Atay tarafından vurgulanmıştır.⁵⁵

3.a. Serginin Teşhir Düzeni ve Bölümleri

1938 yılı sergisi kendi alanında bir ilk olduğu gibi sergi düzeninin oluşturulması ve teşhir tekniği bakımından da diğer sergilere öncülük etmiştir.⁵⁶ Sergi salonunda teşhir edilen ürünler çeşitlerine ve üretilen sanat şubelerine

⁵¹ Atay, a.g.m. s.1; *Ulus*, 14 Mayıs 1938, s.2

⁵² *Ulus*, 22 Mayıs 1938, s.1,8.

⁵³ *Akşam*, 22 Mayıs 1938, s.2.

⁵⁴ *Ulus*, 22 Mayıs 1938, s.8.

⁵⁵ Atay, a.g.m., s.6.

⁵⁶ *Ulus*, 23 Mayıs 1938, s.2.

göre pavyonlara⁵⁷ ayrılarak kolaylıkla incelenebilecek bir düzende yerleştirilmişti. Öğrenciler ürünlerin imal aşamalarını tanıtmalarına imkân sağlayacak biçimde branşlarına göre ayrılarak ekipmanların başında bulunmaktaydılar. Sergi fotoğraflarına yansıdığı üzere gençler modern cihazların başında ürün imal ediyorlardı. Sergideki dekorasyon, stantlar, diyagramlar ve grafikler tamamen meslek okulları öğretmen ve öğrencileri tarafından düzenlenmişti. Çeşitli bölümlerde büyük makine ve işlerden küçük işlere; yatak odası, yemek odası, salon takımları gibi büyük ev mobilyalarından basit ev eşyalarına ve kadın el işlerine kadar farklı türden ürünler yer aldı.

Sergi Evi, teşhir edilen ürünlerin çeşitlerine ve üretilen sanat şubelerine göre bir onur salonu ve yedi pavyona ayrıldı. Sergi evinin birinci katında yer alan onur salonu, Mustafa Kemal Atatürk'e ithafen hazırlanmıştı. İstanbul Bölge Sanat Okulu'nda hazırlanan Atatürk'ün bronzdan büstü, Ankara Sanat Okulu'nda yapılmış olan madeni bir platform ve abanoz bir taban üzerine oturtulmuştu. Büstün arkasında ışıklandırılmış büyük bir kabartma haritada ertik okulları gösterilmişti. Fonda büyük bir Türk bayrağı önünde ağır ağır dönen büyük dişlilerle, Türk endüstrisi temsil edilmişti. Onur salonunun dört köşesine konulan vitrinlerde meslek okullarında yapılmış en ince ve müstesna işler sergilenmişti. Vitrinlerin üstünde Atatürk'ün "her şeyi kendimiz yapacağız" sözüne ithafen "kendimiz yaptık" yazısına yer verilmişti.⁵⁸

Onur salonuyla aynı katta yer alan birinci pavyon ağaç işlerine ayrıldı. Bölge sanat okullarında en yeni tekniklerle üretilen çeşitli değerde ve cinsten salon takımları, yatak ve yazı odaları, mutfak mobilyaları ve teşhir edildi. İkinci pavyon kız enstitülerinde, akşam sanat okulları ile erkek terzilik okulunda yapılan işlere tahsis edildi. Birçok vitrinde kadın elbiseleri, moda eşyası, korseler, suni çiçekler, nakış işlerinin yanında palto, kostüm ve smokin gibi erkek elbiseleri yer aldı. Üçüncü pavyon, kız meslek okullarında, erkek terzilik ve çeşitli derecelerdeki ticaret okullarında öğrencilerin hangi program dahilinde eğitildiği, nasıl çalıştıkları ve okulun teşkilatı hakkında fikir vermek amacıyla düzenlendi. Bu bölümde öğrencilerin çeşitli sanat ve iş şubelerinde icra ettikleri işlerin örneklerini bizzat ürettiler. Üçüncü pavyonun bir köşesinde serginin satış bürosu olarak işlev gören ve Ankara Ticaret Lisesi öğrencilerinin hesap işlerini yaptıkları bir bölüm hazırlanmıştı.

Resim 2: Serginin üç numaralı pavyonundan görüntüler

⁵⁷ Bir fuarda ürünleri bağımsız sergileme yeri. (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 20.05.2020)

⁵⁸ "Sergiler", *Maarif Vekilliği Dergisi*, s. 163.

Kaynak: *Maarif Vekilliği Dergisi-Türkiye’de Teknik Öğretim I*, Cilt:2, Sayı: 21, 1939, s. ek kısmı.

Dördüncü şube de benzer çerçevede düzenlenmişti. Bölge sanat okulları, akşam erkek sanat ve erkek ertik öğretmen okullarında yapılan işler uygulamalı olarak tanıtılmıştır. Okulların tüm sınıflarında nasıl bir eğitim programı uygulandığı bir taraftan şemalar ve büyük fotoğraflarla diğer taraftan birebir öğrenciler çalıştırılarak gösterilmiştir. Ayrıca derslerde okutulan kitaplar, öğrencinin ders defterleri ve birinci sınıftan itibaren yaptıkları teknik resimler ziyaretçilerin inceleyebileceği şekilde teşhir edilmiştir. Beşinci pavyon bölge sanat okulları, akşam erkek sanat okulları ile erkek ertik öğretmen okulunda yapılmış hassas işlere ayrıldı. En hassas tesviye işleri, fizik ve diğer ders aletleri, çeşitli elektrikli cihazlar, ayrıca buharla çalışan lokomotif ve bir kısım madeni bahçe mobilyası ve pulluklar tanıtıldı. Teknik elemana olan ihtiyaç ve bunun önemi fotoğraflar ve büyük yazılarla vurgulanarak dikkat çekilmişti. Pavyonun ortasında yarım bir dişli üzerinde dikilmiş üç işçi heykeli yerleştirilmiş ve sanat okullarının demir, inşaat ve ağaç işleri gibi üç ana şubesi betimlenmişti.

Resim 3: Serginin beş ve altı numaralı pavyonlarından görüntüler

Kaynak: Maarif Vekilliği Dergisi-Türkiye'de Teknik Öğretim I, Cilt:2, Sayı: 21, 1939, s. ek kısmı.

Serginin altıncı pavyonu diğerlerinden farklı olarak üç kısma ayrılarak düzenlendi: Makine fabrikası, marangoz fabrikası ve inşaat atölyesi. Makine fabrikası bölümünde resimhane, demir, döküm, oksijen kaynağı, tesviye ve torna, elektrik kaynağı atölyeleriyle birlikte bütün iş unsurlarından oluşan faal bir fabrika kuruldu ve öğrenciler bu bölümde örnek işler hazırladı. Ayrıca her standın karşısında bu okullarda yapılmış birçok döküm, demir, tesviye, elektrik işleriyle ilgili ürünler üretim safhaları ve özelliklerine göre teşhir edildi. Marangoz fabrikası kısmında, resimhane, makine, el işleri, cila ve boya, döşeme, örme mobilya atölyelerini ihtiva eden bir marangoz fabrikasının küçük bir modeli gösterilmiştir. Bu bölümde marangozların nasıl çalıştıkları, mobilyaların hangi tekniklerle yapıldığı, bir mobilyanın hangi iş safhalarından geçtikten sonra bitmiş bir hale geldiği bizzat öğrenciler çalıştırılmak suretiyle tanıtıldı. Ayrıca marangoz işlerinde yapılan uygulamalar ve iş sıraları numuneler üzerinden herkesin kolayca anlayabileceği şekilde gösterildi. Üçüncü kısım olan inşaat atölyesi ise Ankara İnşaat Usta Okulu öğrencileri tarafından duvarcılık, taşçılık, suni mermercilik gibi inşaatla ilgili bütün işlerin tanıtıldığı bölümdü. Diğer kısımlarda olduğu gibi öğrenciler fiilen çalışarak bu işlerin yapılışını gösterdiler.

Resim 4: Sergide üretim tekniklerini tanıtan öğrenciler

Kaynak: Maarif Vekilliği Dergisi-Türkiye'de Teknik Öğretim I, Cilt:2, Sayı: 21, 1939, s. ek kısmı.

Serginin son bölümünü oluşturan yedinci pavyon serginin en dikkat çeken kısmını teşkil etti. Çünkü bu kısımda üretimleri erkek sanat okullarında

gerçekleştirilen makine ve teçhizat yer almaktaydı. Teknik resim ve hesaplamalarından en ufak işlerine varıncaya kadar bütün parçaları sanat okullarında üretilen buhar makineleri, gaz motorları, torna, ağaç işleri ve demir testere makinler, büyük ağaç presleri ve değirmenler gibi çeşitli makineler çalışır ve iş yapar halde gösterilmişti.

Sergi bir ay süreyle açık kalarak 21 Haziran 1938 tarihinde kapatılmıştı. Maarif Vekâleti kayıtlarında sergiyi 70.000 kişinin ziyaret ettiği kaydedilmektedir.⁵⁹ İlk on beş günlük sürede ziyaretçi sayısı 59.900'e ulaşmıştı.⁶⁰ Rakamlardan anlaşıldığı üzere sergiye büyük ilgi gösterilmişti.

3.b. 1938 Yılı Sergisinin Toplumsal Yansıması

Sergilerin “zihinleri aydınlatıp ruhlara şevk verici mahiyetlerinin”⁶¹ bulunduğu ve her fırsatta takdir edildiği basına yansıyan haberlerden takip edilmektedir. 1938 Sergisi sonrasında ulusal gazetelerinin ilk sütunlarında mesleki ve teknik eğitim politikalarında elde edilen başarılar, sanayi alanında gelişmelerin ümit vaat ettiği ve tüm çalışmaların Türk çocuklarının kabiliyetlerinin eseri olduğu anlatılmaktaydı.⁶² *Yedigün* dergisine göre Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi Türk sanatkârlarının hayatın bütün pratik sahalarında gurur verici bir olgunluk gösterdiklerinin ispatıydı. Genç Türk ustalar hem zarif buluşlarını ortaya koymuşlar hem de Avrupa'yı aratmayacak pratik çalışmalar meydana getirilmişlerdi. ⁶³ Sergiyi ziyaret edenlerin ürünlerin üretim aşamalarını görme şansı buldukları vurgulanarak adeta bir okul gibi farklı branşlarda çeşitli dersler almalarına imkân yaratılmıştı. Hatta *Ulus* gazetesinde bir öneri getirilerek mümkün olsa sergiyi ziyaret etmeleri için ülkenin dört bir tarafından ziyaretçilerin Ankara'ya getirilmesinin ya da sergiyi şehir şehir gezdirmenin memleket için büyük faydalar sağlayacağıınun altı çiziliyordu.⁶⁴

Serginin başarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi görüşmelerinde de gündeme getirildi. 26 Mayıs 1938 tarihli görüşmelerde İçel Milletvekili Fikri Mutlu sergiye dair görüşlerini şu şekilde dile getiriyordu:

⁵⁹ “Sergiler”, *Maarif Vekilliği Dergisi*, s. 163.

⁶⁰ “Kız Enstitüleri ve San'at Okulları Sergisi” *Akşam*, 9 Haziran 1938, s.2.

⁶¹ *Ulus*, 27 Temmuz 1938, s.5.

⁶² *Ulus*, 22 Mayıs 1938, s.1.

⁶³ *Yedigün*, 14 Haziran 1938, s.2.

⁶⁴ N. Baydar, “Sergi-Mekteb”, *Ulus*, 24 Mayıs 1938, s.5.

“Kız enstitüleri ve sanat okulları sergisini gezerken içimi dolduran, göğsümü kabartan sevinç ve gurur duygularını ifade için kelime bulamıyorum. Genç yavrularımızın damarlarında gizli sanat kudretini göstermek için yalnız bir mürşide ve yol göstericiye muhtaç olduklarını bu sergi çok güzel anlatmaktadır. En ince bir örgü işinden en karışık bir makina tekniğine kadar tezgâh başında çalışanların birçoğu öz yurdun köylü çocuklarıdır. Bu genç Türk yavrularının memlekette her gün ileri bir hamle ile inkişafını gördüğümüz fabrika ve inşaat sahasına doğru nasıl yükseldiklerini, safha ve safha aydın olarak takibe imkân veren bu güzel sergiyi gezerken içinde sonsuz bir gurur duymayacak bir vatandaş, duygu sahibi bir insan tasavvur edemiyorum.”⁶⁵

Fikri Mutlu'nun belirttiği gibi serginin düzenlenmesindeki amaçların başında yerli üretimin teşvik edilmesi ve makineleşme yolunda Türk sanayinin geleceğine ışık tutmak geliyordu. Sergideki ürünlerin hepsi Türk çocuklarının eserleriydi ve üretim tüm aşamasında yerli ürünler kullanılarak imal edilmişlerdi.⁶⁶

Serginin meclis görüşmelerinde gündeme getirilmesinin bir diğer nedeni iktisadi kalkınma politikalarında atılan adımların isabetli kararlar olduğunu göstermekti. Türk milletinin bir şey yapamayacağına, özellikle makineleşme yolunda ilk adımı atarken bu makineleri, fabrikaları kim işletecek şeklinde eleştiri getirenlere bu serginin güzel bir cevap ve örnek teşkil ettiği Fikri Mutlu tarafından vurgulanmaktaydı. Sadi Ertem, *Kurun'da* kaleme aldığı yazısında “yeni eğitim sistemi içinde iş mefhumunun esası bir yer tutması Türk hudutlarından girenlerin kulaklarını fabrika seslerinin çarpmasından sonra başlar” demektedir.⁶⁷ Bu sözler Milli Mücadelenin top ve tüfikle verilen mücadele safhasından makine dışlileriyle verilen mücadele safhasına geçilmiş olduğunun göstergesiydi. *Ulus* gazetesinden N. Baydar'a göre sanat okulları sergisi endüstrileşmedeki ilerlemenin bir ölçütü olarak kabul edilmeliydi. Özellikle endüstrinin belirli dallarındaki çalışmalar eskiyle kıyaslandığında ilerlemenin boyutu çok daha belirgin hale gelmekteydi. Baydar bu tespitleriyle Türkiye Cumhuriyeti gibi büyük hamlelerle ileri atılma azminde olan ülkeler için sergilerin teşvik edici önemine dikkat çekmiştir. ⁶⁸ *Son Posta* gazetesi de yabancıların Türk sanayinin gelişmeyeceği yönündeki önyargılarına karşı serginin güzel bir cevap

⁶⁵ TBMM ZC, V. Dönem, 67. Birleşim, 26 Mayıs 1938, s.216.

⁶⁶ *Ulus*, 22 Mayıs 1938, s.1,8.

⁶⁷ Ertem, a.g.m., s.5.

⁶⁸ Baydar, a.g.m., s.5.

olduğunu hatta bu düşünceyi taşıyanların “suratına inen yaman bir şamar” olarak kabul edilebileceğini yazmaktadır.⁶⁹

Ankara’daki serginin başarısından sonra benzer bir serginin İstanbul’da açılmasının kararlaştırılması teşvik edici niteliğini kanıtlamaktadır. *Ulus* gazetesinde yer alan habere göre Kültür Bakanlığı, İstanbul’da kız enstitüleri ve sanat okulları sergisi açmaya karar vermişti. Bakanlık, enstitü ve sanat okullarının bu sergiye iştirak şekillerini tespit etmek ve lüzumlu hazırlıklara bir an evvel başlamak üzere bütün sanat okulları müdür ve atölye şeflerini İstanbul’a davet etmişti. Sergi için yapılacak olan toplantıda serginin ne şekilde hazırlanması gerektiği görüşülecek ve okulların çalışma programı hazırlanacaktı. Enstitü ve sanat okulları İstanbul sergisine yeni işleriyle iştirak edeceklerdi. Kültür Bakanlığı, İstanbul sergisinin Ankara sergisinden daha mükemmel olması için gerekli tedbirleri almaya başladığını duyurmaktaydı.⁷⁰ Planlanan İstanbul sergisinin 1941 yılı yaz aylarında açılması düşünülüyordu. Sergide teşhir edilecek eşya listeleri dahi hazırlanmıştı.⁷¹ Ancak çalışmamız süresince serginin düzenlendiğine dair herhangi bilgiye rastlayamadık. II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi nedeniyle bu serginin hayata geçirilememiş olması ihtimal dâhilindedir.

Sonuç

Cumhuriyet’in ilk yıllarında sanayileşme merkezli kalkınma atılımlarının eğitim politikalarıyla desteklenmesi noktasında mesleki ve teknik okulların sergilerinden yararlandı. Sergiler yoluyla yerli üretimin teşvik edilmesi ve yeni iş sahalarının topluma tanıtılması sağlandı. Nitelikli eleman ihtiyacının had safhada olduğu bu yıllarda okulların sergiler aracılığıyla kendilerini tanıtmalarına böylece teknik okulların özendirilmesine imkân tanındı.

Mesleki ve teknik okul sergilerinin en kapsamlısı 1938 yılında Ankara’da gerçekleştirilen Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi’dir. Ülkedeki tüm kız ve erkek teknik eğitim kurumlarının ortak katılımıyla düzenlenen ilk sergidir. Sergiye bölge erkek sanat okulları ve kız enstitülerinin yanında akşam sanat okulları ile ticaret mektepleri katılım sağladı. Sanayi okullarında imal edilen ürünler teşhir edildiği ve farklı branşlardaki öğrencilerin katıldığı bu sergide

⁶⁹ *Son Posta*, 17 Haziran 1938, s.1.

⁷⁰ “İstanbul’da sanat sergisi açılıyor”, *Ulus*, 8 Aralık 1938, s.2.

⁷¹ Ülgen, a.g.m., s.11.

gerek en son teknolojik üretim sistemleri ve imal edilen ürünlerin gerekse bu teknolojileri kullanan teknik okulların tanıtımları yapıldı. Ayrıca modern teknolojik cihazların Türk gençleri tarafından kullanıldığı sergi yoluyla gözler önüne serildi. Serginin düzenlendiği mekân seçiminden sergi düzeninin tertip ve sunumuna kadar özenle hareket edilmişti. En üst kademedeki devlet erkânının hazır bulunduğu sergi, bir yönüyle iktidarın sanayi ve eğitim politikalarının başarısının canlı kanıtıydı. Özellikle endüstrinin belirli dallarındaki çalışmaların eskiyle kıyaslanmasına olanak sağlanarak ilerlemenin boyutu gösterilmekteydi. Bu yıllarda daha ziyade sanayi odaklı gelişmelere ağırlık verildiği için sergide erkek bölge sanat okullarının faaliyetleri ilgi çekmekteydi. Bununla beraber İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde olduğu gibi kız enstitülerinin yılsonu sergileri Avrupa ülkelerinden de takip edilmekteydi.

Türkiye'de bu tür sergiler ülkenin maddi ve manevi varlığı hakkında fikir verdiği gibi ülkenin iç ve dış pazardaki durumunu tespit etme imkânı yaratmıştır. Sanayileşme konusunda halkın bilinçlendirilmesi, gelişmelerin duyurulması, faaliyetlerin halk ile paylaşılması ve girişimcilerin özendirilmesine aracılık ettiler.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

1930 Sanayi Kongresi Raporlar Zabıtlar, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1930.

Maarif İstatistiği 1938-1939, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942.

Meslekî Tedrisatın İnkişaf Plânı, Maarif Vekilliği Yayınları, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Kurun

Son Posta

Ulus

Yedigün

Vakit

Kitaplar

DEMİR, Mine, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Eğitiminde Biçki Dikişin Yeri (1908-1952)*, Libra Kitap, İstanbul, 2019.

DEWEY, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Maarif Vekilliği Yayınları, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

KAYA, Asil, *Harabeler Üzerinde Cumhuriyet Abidesi İzmir Fuarı*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2016.

SAKAOĞLU, Necdet, *Türkiye Eğitim Tarihi 11-20. Yüzyıllar*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018.

Makaleler

AKARPINAR, "R. Bahar Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçişte Panayır-Sergi Fuar-Festivalin Durumu ve Türkiye Örneği", *Milli Folklor*, Sayı: 64, 2004, 25-36.

AKPOLAT, Mustafa S., "Mimar Şevki Balmumcu'nun ve Ankara Sergi Evi Binası'nın Üzüntü Verici Öyküsü", *Kebikeç*, Sayı:16, 2003, s. 309-321.

ALKAN, Cevat, "Türk Milli Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu", *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.223-236.

ARIĞ, Ayten Sezer, "Ankara'da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:7, Sayı:4, Güz 2011, s. 3-15.

ATAY, Falih Rıfki, "Yeni Sergide Gördüklerimiz", *Ulus*, 12 Mayıs 1938, s.1,6.

BAYDAR, N., "Sergi-Mekteb", *Ulus*, 24 Mayıs 1938, s.5.

ERTEM, Sadri, "Bir Serginin Manası", *Kurun*, 24 Mayıs 1938, s.5.

KANCA, Haluk, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Uluslararası Osmanlı Fuarı: 1863- Sergi-i Umumi-i Osmanî", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, 2013, s. 159-187.

ÖNSOY, Rifat, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmanî (1863 Osmanlı Sergisi)", *Belleten*, Sayı:185, 1984, s.195-235.

ÖZALP, Reşat, "Türkiye'de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", *Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi*, Yıl:9, Sayı:104, Ekim 1961, s.17-121.

SOYDAN, Aynur, "Kadın Kimliğinin Oluşması Çerçevesinde Mesleki ve Teknik Eğitim (Cumhuriyet İdeolojisinin Kuruluş Sürecinde Kız Enstitüleri 1923-1940)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı:1, Yıl 1/2002, s. 271-273.

SUNEL, Kemal Zaim, "Omer Buyse ve Mesleki ve Teknik Öğretim Hakkında", *Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi*, Yıl:9, Sayı:104, Ekim 1961, s.122-123.

TAN, Mine, "Toplumsal Değişim ve Eğitim: Kadın Bakış Açısından", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt: 27, sayı:1, 1994, s.83-96.

TUNA, Serkan, "Mütareke İstanbul'unda Türk Sanayi Sergisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XVI. Sayı: 32, Bahar 2016, s. 243-287.

TURAN, Kemal, "Kurtuluş Savaşı'ndan Cumhuriyete Işık Veren Eğitimcilerimiz", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Yıl:4, Sayı:44, Ekim 2003.

ÜLGEN, Hasan Bedrettin, "Meslekî Tedrisatın İnkişafı İçin Yeni Tedbirler Almıyor", *Vakit*, 22 Ağustos 1939, s.6.

Yayımlanmamış Tezler

ÖZCENGİZ, Zuhale, *Kuruluş Döneminde Türk Operası (19. Yüzyıl Ortasından 1950'ye Kadar)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2006.

ÖZSUCA, Fatma Filiz, *Yerli Mallar Sergileri - Erken Türkiye Cumhuriyeti Uygulamaları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

SARIDOĞAN, Özcan, *Tasarruf ve Yerli Malı Haftası Kutlamaları (1929-1949)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

USLU, Menekşe Yıldız, *Osmanlı Devleti'nin Yurtdışında Katıldığı Uluslararası Sergiler*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

EKLER

Ek 1. 1938-1939 Eğitim Yılı Kız Ertik Okulları, Enstitüleri ve Bölge Sanat Okulları

	Kız Enstitüleri	Akşam Kız Sanat Okulları	Kız Ertik Öğretmen Okulları	Seyyar Köy Kadın Kursları
1	Adana İsmet İnönü Kız Enstitüsü	Adana Akşam Kız Sanat Okulu (Adana İsmet İnönü Kız Enstitüsüne bağlı)	Ankara Kız Ertik Öğretmen Okulu (Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde)	Bursa Vilayeti Seyyar Köy Kadın Kursu
2	Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü	Afyon Akşam Kız Sanat Okulu (Müstakil)		
3	Bursa Necatibey Kız Enstitüsü	Ankara Akşam Kız Sanat Okulu (İsmet Paşa Kız Enstitüsüne bağlı)		
4	Edirne Kız Enstitüsü	Beyoğlu Akşam Kız Sanat Okulu (Müstakil)		
5	Elazığ Kız Enstitüsü	Bursa Akşam Kız Sanat Okulu (Necatibey Kız Enstitüsüne bağlı)		
6	İstanbul/Kadıköy Kız Enstitüsü	Diyarbakır Akşam Kız Sanat Okulu (Müstakil)		
7	İstanbul/ Selçuk Kız Enstitüsü	Edirne Akşam Kız Sanat Okulu (Edirne Kız Enstitüsüne bağlı)		
8	İstanbul/Üsküdar Kız Enstitüsü	Elazığ Akşam Kız Sanat Okulu (Elazığ Kız Enstitüsüne bağlı)		
9	İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü	Elazığ Yatılı Akşam Kız Sanat Okulu (Elazığ Kız Enstitüsüne bağlı)		
10	Manisa İsmet İnönü Kız Enstitüsü	Erzurum Akşam Kız Sanat Okulu (Müstakil)		
11	Trabzon Kız Enstitüsü	İstanbul Akşam Kız Sanat Okulu (Müstakil)		

12		İstanbul/Kadıköy Akşam Kız Sanat Okulu (Kadıköy Kız Enstitüsüne bağlı)		
13		İstanbul/Üsküdar Akşam Kız Sanat Okulu (Üsküdar Kız Enstitüsüne bağlı)		
14		İzmir Akşam Kız Sanat Okulu (Müstakil)		
15		Konya Akşam Kız Sanat Okulu (Müstakil)		
16		Manisa Akşam Kız Sanat Okulu (Manisa İsmet İnönü Kız Enstitüsüne bağlı)		
17		Sivas (Müstakil)		
18		Trabzon Akşam Kız Sanat Okulu (Trabzon Kız Enstitüsüne bağlı)		

Kaynak: *Maarif İstatistiği 1938-1939*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942, s.428.

Ek 2. 1938-1939 Eğitim Yılı Erkek Ertik Okulları

	Bölge Sanat Okulları	Akşam Erkek Sanat Okulları	Erkek Ertik Öğretmen Okulları	Muhtelif Sanat Okulları	Ticaret Okulları	Akşam Ticaret Okulları
1	Ankara Bölge Sanat Okulu	Ankara Akşam Erkek Sanat Okulu (Ankara Bölge Sanat Okuluna bağlı)	Ankara Erkek Ertik Öğretmen Okulu (Ankara Bölge Sanat Okulunda)	Ankara İnşaat Usta Okulu	İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu (Yüksek, Lise, Orta)	İzmir Akşam Ticaret Okulu (İzmir Ticaret Lisesine bağlı)
2	Aydın Bölge Sanat Okulu	Bursa Akşam Erkek Sanat Okulu (Bursa Bölge Sanat Okuluna bağlı)		İstanbul Erkek Terzilik Okulu	Ankara Ticaret Lisesi (Lise, Orta)	Mersin Akşam Ticaret Okulu (Müstakil)
3	Bursa Bölge Sanat Okulu	İstanbul Akşam Erkek Sanat Okulu (İstanbul Bölge Sanat Okuluna bağlı)			İzmir Ticaret Lisesi (Lise, Orta)	
4	Diyarbakır Bölge Sanat Okulu	İstanbul Akşam Erkek Terzilik Okulu (İstanbul Erkek Terzilik Okuluna bağlı)			Adana Orta Ticaret Okulu	
5	Edirne Bölge Sanat Okulu				Samsun Orta Ticaret Okulu	
6	İstanbul Bölge Sanat Okulu				Trabzon Orta Ticaret Okulu	
7	İzmir Bölge Sanat Okulu					

8	Kastamonu Bölge Sanat Okulu					
9	Konya Bölge Sanat Okulu					

Kaynak: *Maarif İstatistiği 1938-1939*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942, s.428-429.

